

Una última qüestió formal que cal notar és la referència que es fa en alguns articles a taules, gràfiques i mapes que apareixien en els dossiers originals i que s'han eliminat en aquesta edició (a excepció de dos casos), suposadament per raons de costos editorials. Davant d'això, s'hi presenten dues opcions: o s'hi inclou tot el material gràfic, que particularment hagués preferit, o bé es modificaven els articles eliminant també les referències a aquest material. D'altra banda, es fa també referència constantment a diferents poblacions, sistemes urbans i comarques del País Valencià, de manera

que, si no s'està habituat a la geografia valenciana, la lectura d'aquest llibre s'ha d'acompanyar d'un atlas per anar-les situant, o bé afegir com a material gràfic del llibre un mapa del sistema urbà i de la divisió administrativa del país. És clar que, de fet, és un llibre i, en primera instància, uns suplementes pensats únicament per incidir sobre la societat valenciana.

Xavier Oliveras

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Geografia
Xavier.oliveras@uab.es

WOLCH, Jennifer; PASTOR Jr., Manuel; DREIER, Peter (eds.) (2004).
Up against the Sprawl: Public Policy and the Making of Southern California.
Minneapolis: University of Minnesota Press, 401 p.
ISBN: 0-8166-4297-47

En les últimes dècades, el progressiu augment de la consciència ambiental, el coneixement i reconeixement més gran de la interdependència regional, i fins i tot global, i la important pèrdua d'espais oberts, principalment de sòl agrícola i d'hàbitats naturals, han contribuït a incrementar l'interès pel fenomen d'urbanització a nivell mundial, la qual cosa ha convertit l'*urban sprawl* en un tema recurrent a la literatura urbana. De fet, aquest tipus d'urbanització dispersa i de baixa densitat i els seus efectes perversos han ocupat infinitat de pàgines en revistes i llibres.

En aquest context, hom podria arribar a pensar que *Up against the Sprawl* és tan sols una obra més sobre el tema que tant preocupa científics i polítics i sobre el qual tant s'ha dit i escrit. No obstant això, lluny d'aquesta primera impressió, el llibre ens ofereix una perspectiva prou interessant i innovadora de l'*urban sprawl* que fuig de les aproximacions més tradicionals centrades en les conseqüències, principalment ambientals i econòmiques, que donen una

visió del fenomen massa parcial. En aquest cas, el text no només reconeix la suburbanització com a important força de tensió social i racial, sinó que també aprofundeix en les causes explicatives del fenomen, més enllà del mercat i les preferències socials, les variables més sovint estudiades.

Tal com indica el seu subtítol, *Public Policy and the Making of Southern California*, el propòsit principal del llibre és analitzar quin ha estat i quin ha de ser el paper de les polítiques públiques en el creixement urbà i la pauta d'urbanització, i ho fa en un context territorial en què la suburbanització regeix la vida quotidiana de milions de persones (els EUA i, en concret, el sud de Califòrnia), on la realitat urbana s'ha tornat insostenible des de tots els punts de vista i on es requereixen urgentment noves estratègies de gestió i de control de la urbanització.

A l'actualitat, el sud de Califòrnia és una zona complexa, dinàmica i enormement congestionada, on els impactes de la suburbanització es viuen de forma molt

intensa i desproporcionada i on les previsions futures, tot i que mostren petits canvis, evidencien el manteniment de la mateixa tendència general que hi ha hagut fins ara: una dispersió regional i en massa de la població, indústria i comerç, que comporta la reestructuració de la ciutat central i de les perifèries. Aquesta regió, en especial la zona de Los Angeles, popularment s'ha considerat el paradigma de l'*urban sprawl*, una mostra del somni americà on es reflecteixen al màxim les eleccions individuals lliures i sense constriccions, resultat de les preferències de consum i de les forces del lliure mercat. Malgrat aquesta aparent invisibilitat de les polítiques públiques i de planejament urbà, l'evolució de Los Angeles al llarg de la història ha estat profundament determinada per un ampli i divers ventall de programes i de polítiques públiques a nivell local, estatal i federal, la influència i els efectes dels quals s'analitzen al llibre amb una gran quantitat d'exemples i d'estudis de cas.

A mig camí entre la geografia urbana i la geografia política, l'obra és el fruit de la participació tant de geògrafs i urbanistes com d'economistes i politòlegs. Una vintena en total, que, a partir d'un intensiu procés de treball en grup d'aproximadament dos anys, han generat un volum editat amb una visió clarament multidisciplinari, però unitària i coherent alhora, lluny de ser una mera recopilació d'estudis i casos. D'aquí, potser, la necessitat de tres editors que coordinessin esforços. El llibre consta d'un breu però aclaridor pròleg del geògraf Michael Dear, una introducció i dotze excepcionals capítols que s'estructuren en tres parts. La primera tracta l'evolució històrica de la regió a partir dels aspectes clau que van modelar el procés d'urbanització. A la segona part, s'hi aborda la influència en l'*urban sprawl*, ja iniciat anteriorment, de factors com ara la immigració, les infraestructures de transport, les polítiques fiscals o la regulació ambiental. I, finalment, a la terce-

ra, s'hi presenten alguns exemples d'innovadores i recents iniciatives locals que s'endeguen des de la comunitat o els grups d'interès per afrontar la suburbanització i els seus efectes econòmics, socials i ambientals.

Ja des d'un primer moment, en el mateix pròleg i introducció, queda clara la important influència que han tingut i que encara tenen les polítiques públiques en la formació i el modelatge d'aquesta regió urbana i de moltes altres a nivell internacional. Una influència que es remunta a la formació de les primeres ciutats i que avui en dia, més que mai, és vital per al futur de les nostres metròpolis, en creixement i evolució constants. De fet, per poder encarar els complexos reptes urbans existents (segons Dear, la distribució de la riquesa, la justícia social i la salut ambiental), és necessari acabar amb falsos tòpics, com el del lliure mercat i les eleccions individuals sense constriccions, que donen una visió distorsionada de la realitat i que fomenten una postura determinista, deixant pista lliure a la suburbanització i els seus impactes. També es planteja la necessitat de tenir un coneixement de base, que permeti traduir, a partir de polítiques públiques, la visió comuna de la regió, aquella que defensa els interessos generals, en una visió pràctica. Per tant, el fet de donar la importància justa a les polítiques públiques i la necessitat d'analitzar el present i d'estudiar les causes del passat esdevenen dos punts essencials per poder afrontar el futur urbà, i així queda reflectit al llarg de tota l'obra.

Els primers exemples de la influència de les polítiques urbanes en el procés d'urbanització, o més ben dit suburbanització, al sud de Califòrnia apareixen ja als capítols inicials. El primer analitza els efectes no esperats que van tenir les polítiques sobre aigua que, a partir de la dècada de 1930 i a causa d'un error en els càlculs dels costos, van subvencionar econòmicament les perifèries urbanes a expenses

del centre, amb la qual cosa es va fomentar el creixement i la suburbanització de la regió. Però, a més d'aquesta promoció directa de l'*urban sprawl*, les polítiques d'aigua i la construcció d'infraestructures hídriques també van tenir una influència indirecta, en la mesura que van crear certa percepció de seguretat en una zona àrida, on l'aigua és un recurs clarament limitador. Una garantia per a constructors, promotores, negocis i residents de què les zones encara no desenvolupades podrien suportar el futur creixement, amb la qual cosa s'indueix a realitzar un desenvolupament urbà a mig termini.

Les polítiques federals d'habitatge, que també van contribuir de forma clara a la promoció de la suburbanització en el passat, són abordades als capítols segon i tercer. Aquestes polítiques van ser el punt de partida de la important segregació social (i racial) que viu actualment la regió. Primerament, amb un caràcter intencionadament racista i després, a partir de la dècada de 1960, basades en el privilegi blanc, que recolza en certa lògica racial o jerarquia de races. Així, tot i que actualment no siguin intencionadament racistes, tampoc no tenen un efecte neutre i acaben perjudicant el col·lectiu no blanc, ja que no són espacialment equitatives i afavoreixen els suburbis on viu la major part de la població blanca i de nivell econòmic més alt.

De fet, històricament, la suburbanització ha estat un privilegi dels blancs, el reflex del rebuig dels blancs de classe mitjana a viure a prop de la classe baixa o població de color. Aquesta fugida dels blancs cap a la perifèria és la resposta a una amenaça (de classe i raça) percebuda col·lectivament que porta els propietaris a la segregació territorial i a la creació d'indrets racialitzats. Un procés en el qual les polítiques públiques i les forces de mercat hi tenen molt a veure, ja que creen deliberadament les condicions on es porten a terme milions d'eleccions individuals que reflecteixen una formació racial

particular. Així, acaben creant una geografia del racisme ambiental, on els diferents grups racials estan desproporcionadament exposats als riscos i perills ambientals. L'Estat, per tant, ha tingut un paper clau en la generació d'una creixent polarització social i racial en la regió, en la mesura que ha subvencionat activament la suburbanització i ha fomentat formes institucionalitzades de racisme, i així queda reflectit al llarg de la primera part del llibre.

A la segona part, com ja s'ha esmentat anteriorment, s'hi analitza la influència més recent que exerceixen diversos factors en l'*urban sprawl*. El paper de la immigració en la promoció de suburbanització és qüestionat al capítol quart, alhora que s'hi demostra com el comportament d'assentament dels immigrants és determinat per la geografia racial del passat, de manera que es manté l'antiga polaritat entre centre i perifèria pel que fa a raça, nivell econòmic i exposició a la contaminació ambiental. Seguidament, al capítol cinquè, s'hi posa de manifest la manca de visió regional del procés de planejament de transport, que es troba altament fragmentat, fet que comporta un intercanvi entre equitat i eficiència. Aquesta descentralització a favor de les localitats i dels comtats comporta, teòricament, més eficiència i flexibilitat d'adaptació a les necessitats locals, però també menys equitat si es considera l'heterogeneïtat d'estratègies i de capacitat d'actuació, així com la dependència més gran de sistemes de finançament regressius. Tots aquests aspectes són recollits en tres interessants casos d'estudi a la regió, que mostren com les polítiques públiques, quan no tenen una visió unitària o regional, poden arribar a ser injustes, incoherents i insostenibles. Un altre exemple de la descentralització i els seus efectes es troba a la reforma fiscal que ha experimentat la regió i que s'aborda al capítol sisè. L'augment de la capacitat de control polític i de responsabilitat econòmica dels governs estatal i

local, en detriment del govern federal, posa de manifest, un cop més, aquesta transferència entre equitat i eficiència. Un intercanvi que es veu agreujat per les restriccions en els impostos de propietat i de venda que contempla la reforma fiscal. Tot plegat, augmenta la dependència fiscal urbana i contribueix a fer una redistribució dels recursos, cap a un finançament regressiu basat en tarifes i impostos d'ús i cap a una contractació i una privatització dels serveis, amb l'objectiu d'augmentar ingressos i disminuir costos. D'altra banda, aquest context de dependència, fragmentació i manca de control fomenta la fiscalització de decisions sobre els usos del sòl, convertint el planejament més en una font d'ingressos que no pas en un mitjà per solucionar problemes. Seguint amb les polítiques fiscals, el capítol setè analitza la distribució dels fons federals, molt relacionada amb la geografia de la pobresa. Els fons, contràriament al que hom podria esperar, no contribueixen a redistribuir la riquesa, sinó a augmentar les disparitats econòmiques, socials i espacials ja existents a la regió. Així, es produeix una paradoxa, molt curiosa, en què la major part dels fons federals (principalment no redistributius, dedicats a la construcció d'infraestructures) van a parar a les zones urbanes (o suburbanes) més riques, mentre que les més pobres i degradades només reben una petita part en forma de mesures antipobresa (una part minoritària dels fons federals), clarament insuficients per compensar els costos addicionals de la pobresa. Amb tot l'anterior, s'endega un cicle de pobresa i degradació de les ciutats on aquelles que són pobres cada cop en són més, amb la qual cosa augmenta progressivament les diferències i les disparitats regionals entre ciutats i comtats. Finalment, al capítol vuitè, l'últim d'aquesta segona part, s'hi qüestiona la viabilitat de la protecció en illes de la natura, una visió massa simplista i parcial que no té en compte el context i que s'ha demostrat

que és ineficient. En aquesta situació, i davant les exigències de noves regulacions ambientals, apareixen diferents iniciatives basades en la cooperació i la negociació local, que impliquen una aproximació alternativa de governança local i un intent de donar resposta a les necessitats de conservació de la natura.

Aquesta aproximació fragmentada i parcial de les polítiques públiques al sud de Califòrnia, que s'ha recollit a la segona part de l'obra, assoleix la seva màxima expressió a les polítiques de control del creixement, l'evolució de les quals s'examina al capítol novè de la tercera i última part. Aquestes mesures locals de control del creixement generalment es basen en raons mundanes (fiscals o d'exclusió) i són a curt termini. Es prenen especialment en els períodes de creixement econòmic, quan les decisions sobre els usos del sòl es troben menys fiscalitzades i la dependència fiscal és més reduïda. D'altra banda, aquestes contribueixen a augmentar la disparitat entre ciutats i comtats, ja que no existeix una visió unitària i redistributiva, sinó una gran diversitat i heterogeneïtat d'aproximacions. Per tant, les mesures esdevenen poc efectives pel control de la suburbanització, gens equitatives i clarament insostenibles, en la mesura que exporten els problemes d'unes localitats a unes altres.

Malgrat aquesta percepció crítica i certament pessimista de les polítiques públiques i del paper dels diferents governs en la suburbanització i la segregació racial, l'obra també dona cabuda a un cert raig d'esperança. Aquest optimisme en el futur i en la capacitat de les polítiques públiques d'aprendre del passat per encarar els reptes urbans es recull a l'última part del llibre. Al capítol desè, s'hi descriu la gran potencialitat del concepte de *Smart Growth*, que actua com a propulsor d'iniciatives locals per controlar el creixement urbà, basades principalment en el planejament dels usos del sòl. Aquest concepte, amb una important base teòrica i

pràctica heretada del nou regionalisme i de la sostenibilitat urbana, ha rebut un gran suport públic i polític i s'adapta fàcilment al context de fragmentació jurisdiccional de la zona. No obstant això, la manca de coordinació regional que caracteritza l'àmbit d'estudi ha impossibilitat l'existència d'un moviment unificat i ha facilitat una incorrecta utilització del concepte. I és que l'actual fervor pel concepte està degradant la seva potencialitat i disminueix l'eficàcia per canviar els usos del sòl. Tot i així, l'*Smart Growth* ha contribuït a unificar el sentiment de lluita contra la suburbanització a nivell local i afavoreix la incorporació de certa visió regional. Alguns exemples dels esforços específics per promocionar l'*Smart Growth*, la cooperació regional i la sostenibilitat que s'estan donant a nivell local, tant per part del govern com per coalicions complexes i sovint informals, es recullen als dos últims capítols, l'onzè i el dotzè, on es mostra com, davant la manca d'autoritat formal a nivell regional, han sorgit una gran varietat de iniciatives locals que, tot i que tenen orígens i objectius ben diferents, treballen d'una mateixa manera, en coalició.

El llibre que aquí es ressenya, per tant, no només acaba amb el buit d'estudis sobre la influència de les polítiques públiques en l'*urban sprawl*, sinó que també demostra el seu paper clau i essencial en la formació i el modelatge de l'actual sud de Califòrnia. Una regió on les polítiques públiques, en especial les de planejament i ordenació del territori, sembla que hagin estat absents al llarg de la història. D'aquesta manera, es desmenteixen falsos mites i es trenca el determinisme existent fins aleshores. Aquest fet ha permès identificar els efectes negatius i inesperats de les polítiques públiques, molt sovint incoherents i injustes, sobretot quan realitzen una aproximació massa fragmentada o parcial. La nova visió més responsable que ens proporciona l'obra, reconeix que les disfuncions urbanes no són merament

accidentals, sinó una resposta a la interacció entre l'estat, el capital i l'estructura social. Tots tres es troben altament influenciats pel privilegi dels blancs, una forma de racisme no intencionada, però que impossibilita l'equitat social (i racial), en la mesura que està basada en una lògica racial. Aquesta relació bidireccional entre racisme i estructura espacial urbana incrementa la necessitat de tenir una visió completa del context. Un bon coneixement de base, que, juntament amb una coordinació a nivell regional, permeti que les intervencions polítiques siguin eficients en el control de la urbanització, però també justes en la redistribució de la riquesa i el benestar social. Només d'aquesta manera s'assolirà un *fair share* que superi la visió fragmentada que imposa els interessos locals per sobre dels regionals.

Aquesta complexa realitat del sud de Califòrnia pot arribar a semblar molt allunyada d'altres situacions urbanes i socials no tan exagerades. Això no obstant, aquest exemple, en realitat, no és gaire diferent de la realitat de la resta de ciutats nord-americanes i gran quantitat d'autors sostenen que, en un futur no gaire llunyà, aquest serà el destí de moltes (i per què no, fins i tot, podria ser el futur d'algunes ciutats europees, cada cop més disperses i fragmentades). Considerant aquestes perspectives de futur, cal aprendre dels errors comesos a la regió, així com de les lliçons estratègiques que aquesta ofereix. En aquest sentit, el complex context de gran fragmentació urbana, política i jurisdiccional que viu la regió fa que els reptes siguin grans i difícils d'afrontar, però també atorga més mèrit als èxits aconseguits. Així, un exemple tan aparentment exagerat i lluny de la nostra realitat urbana es converteix en una oportunitat de consciència, aprenentatge i innovació.

Al text se li poden fer poques crítiques. Possiblement, una de les més importants per a mi és l'insuficient desenvolupament

que s'ha fet de les polítiques ambientals, si tenim en compte que la consideració de la variable ambiental, al mateix nivell que la social i l'econòmica, és essencial per assolir un desenvolupament equilibrat i sostenible. És cert que el capítol vuitè descriu algunes polítiques reguladores per a la conservació dels hàbitats naturals, però no s'acaba de determinar ben bé quin és el seu efecte sobre la suburbanització. D'altra banda, s'hi troba a faltar també algun capítol que sintetitzi i analitzi la diversitat de perspectives i temàtiques d'estudi exposades al llarg del text i que doni una visió més global del context polític, social i ambiental de la zona. Això no obstant, aquestes són qüestions secundàries.

En definitiva, l'obra, recomanada a tot aquell qui vulgui tenir una visió nova i més àmplia del procés d'*urban sprawl*, és una magnífica radiografia de la realitat urbana del sud de Califòrnia. Una radiografia plena de matisos, que no es queda, però, en un pla merament descriptiu, sinó que aprofundeix les causes que han modelat aquesta realitat i que, per sobre de les crítiques i dels errors, té una lectura positiva de la societat i de les polítiques públiques, ja que tot problema ofereix una oportunitat de canvi.

Bibiana Catalán

Universitat Autònoma de Barcelona

Departament de Geografia

Bibiana.catalan@uab.es

FIBLA GARCÍA-SALA, Carla (2005).

España-Marruecos desde la orilla sur. La relación hispano-marroquí: opiniones e ideas.

Barcelona: Icaria (Antrazyt), 291 p.

ISBN: 84-7426-815-x

Dos veïns condemnats a entendre's. La frase és coneguda, recurrent i significativa. El mapa de les relacions de veïnatge hispano-marroquines és farcit de tòpics, llocs comuns i cantarelles diplomàtiques contradictòries, que oscil·len cíclicament entre la tradicional amistat i la desconfiança històrica; entre el desig de germanor i la percepció de traïdoria. En aquesta tessitura, i amb els episodis històrics de la reconquesta i el colonialisme encara a la retina, els principals elements de fricció entre Espanya i el Marroc són, a dia d'avui: el conflicte del Sàhara Occidental, els acords de pesca, la gestió dels fluxos migratoris i l'estatus dels enclavaments espanyols al nord del continent africà.

El ressò d'aquest seguit de factors de desavinença és avivat, o atenuat, en funció dels incidents d'índole diversa que esquitxen puntualment el marc de rela-

cions entre Espanya i el Marroc. En paral·lel a aquestes dinàmiques, cada vegada més empreses espanyoles —Roca, Telefónica, Fadesa, Inditex o El Corte Inglés, per exemple— emplacen part del seu procés productiu en territori marroquí, impulsades pel diferencial econòmic existent entre les dues bandes de la frontera. Alhora, i seguint la mateixa lògica, també cada vegada més persones han desplaçat, o desplacen, la seva força de treball des del sud fins al nord de l'Estret de Gibraltar i s'aturen —a diferència del que succeïa anys enrere— a la península Ibèrica. Malgrat la ja esmentada maror de discordança bilateral, és clar que les sinergies transfrontereres hispanomarroquines s'han intensificat en els darrers anys. En el context espanyol, aquestes sinergies no han influenciat de la mateixa manera tots els territoris de l'Estat. Catalunya, en aquest sentit, ha desenvolupat un paper